

Hana Georgi, Eva Dragomirecká,
Eva Jarolímová a kolektiv

Psychologie stárnutí a stáří

Hana Georgi, Eva Dragomirecká,
Eva Jarolímová a kolektiv

Psychologie stárnutí a stáří

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

PhDr. Hana Georgi, Ph.D.

PhDr. Eva Dragomirecká, Ph.D.

PhDr. Eva Jarolímová, Ph.D., a kolektiv

PSYCHOLOGIE STÁRNUTÍ A STÁŘÍ

Autorský kolektiv:

Mgr. Eva Biedermanová

Mgr. Kateřina Bohatá

MUDr. Vanda Franková

Mgr. Hana Horáková, Ph.D.

Mgr. Klára Gramppová Janečková

PhDr. Jindřiška Kotrlová

PhDr. Romana Mazalová, Ph.D.

doc. Mgr. Tomáš Nikolai, Ph.D.

Mgr. Michala Peškeová

Mgr. Věra Suchomelová, Th.D.

PhDr. et Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D., MBA

doc. PhDr. Matuš Šucha, Ph.D.

Mgr. Zuzana Tichá, Ph.D.

Mgr. Veronika Valentová

Mgr. Karolína Vlčková, Ph.D.

Recenzentky:

Mgr. Petra Brandoburová, PhD.

PhDr. Katarína Millová, Ph.D.

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 9698. publikaci

Odpovědná redaktorka Andrea Černá

Redakce a korektury Kateřina Kružíková

Grafická úprava Antonín Plicka

Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 432

Vydání 1., 2024

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2024

ISBN 978-80-271-7491-1 (ePub)

ISBN 978-80-271-7490-4 (pdf)

ISBN 978-80-271-5065-6 (print)

Obsah

Předmluva	11
1. Sociodemografické kontexty stárnutí	13
1.1 Počátky psychologie stárnutí a stáří	15
1.1.1 Historie psychologie stárnutí a stáří v českých zemích: obraz nejen v literatuře	16
1.2 Stárnutí a stáří z pohledu demografie	19
1.2.1 Demografické stáří	19
1.3 Stárnoucí populace v číslech	24
1.3.1 Zdravotní stav	25
1.3.2 Finanční situace	27
1.3.3 Zaměstnanost	29
2. Stárnutí z pohledu vývojové psychologie	31
2.1 Vývojová hlediska ve stáří	31
2.1.1 Psychodynamické hledisko a psychosociální teorie vývoje	32
2.1.2 Proces individuace a návrat k bytostnému Já	32
2.1.3 Integrita, nebo zoufalství	33
2.1.4 Teorie Havighursta a jeho následovníků	36
2.1.5 Teorie Cohena, Ferringa a dalších autorů	37
2.1.6 Gerotranscendence	37
2.2 Tělesné změny ve stáří	40
2.3 Hormonální změny – menopauza, andropauza	44
2.3.1 Menopauza	44
2.3.2 Andropauza (mužská menopauza)	46
2.4 Odchod do důchodu	48
2.5 Adaptace na stáří	51
2.6 Prarodičovství, péče o blízké osoby	58
2.7 Péče o starší blízké osoby	60
2.8 Smrt	64
2.8.1 Postoje ke smrti	65
2.8.2 Strach ze smrti	66
2.8.3 Společenské rituály	67
2.8.4 Truchlení	68

2.8.5	Komplikované truchlení	69
2.8.6	Signifikantní ztráty smrtí ve stáří	71
2.9	Sexualita a intimita	74
2.9.1	Sexualita	74
2.9.2	Intimita	75
2.9.3	Naplňování sexuality ve vyšším věku	76
2.9.4	Nenaplňování sexuality ve vyšším věku	77
2.9.5	LGBTI+ senioři	84
2.9.6	Komunikace o sexualitě jako výzva pro pečující profesionály	88
3.	Sociální aspekty stárnutí	91
3.1	Postoje ke stárnutí a stáří	91
3.1.1	Hodnota stáří ve společnosti	92
3.1.2	Ageismus	93
3.1.3	Dopady ageismu na zdraví	95
3.1.4	Souvislosti ageismu	96
3.1.5	Typy ageismu	97
3.1.6	Širší pojetí vztahu ke stárnutí a stáří	99
3.1.7	Měření postojů	100
3.2	Stáří a kulturní rozdíly	103
3.2.1	Psychosociální aspekty stáří ve vybraných kulturách, objektivní charakteristiky	103
3.2.2	Problematika demence v rozvojových zemích	107
3.2.3	Subjektivní charakteristiky	109
3.2.4	Etnická minorita v ČR	110
3.3	Komunikace se seniory	112
3.3.1	Specifika komunikace se seniory	113
3.3.2	Komunikace se seniory s demencí	115
3.4	Osamělost ve stáří	121
3.4.1	Definice osamělosti a její prožívání	121
3.4.2	Osamělost a kvalita života	123
3.4.3	Protektivní a rizikové faktory rozvoje pocitu osamělosti ve stáří	124
3.4.4	Strategie zvládání pocitu osamělosti	126
3.4.5	Možnosti intervence	127
3.5	Vzdělávání seniorů	129
3.5.1	Cíl vzdělávání seniorů	132
3.5.2	Vzdělávací gerontologie	134

3.5.3	Přístupy ke vzdělávání seniorů	137
3.5.4	Funkce vzdělávání seniorů	138
3.5.5	Senior jako účastník vzdělávání	140
3.5.6	Znaky učení seniorů	142
3.5.7	Instituce vzdělávání seniorů	143
3.6	Speciální témata geropsychologie	149
3.6.1	Kriminalita seniorů a senioři jako oběti trestných činů optikou výzkumu	149
3.6.2	Starší řidiči – řízení, bezpečnost a kvalita života	152
4.	Duševní poruchy ve stáří a psychologická péče o starší lidi	157
4.1	Duševní poruchy staršího věku	157
4.1.1	Delirium	159
4.1.2	Demence	162
4.1.3	Deprese	170
4.1.4	Úzkost	175
4.1.5	Duševní poruchy a postoje k péči o duševní zdraví	179
4.2	Preklinická a klinická stadia neurodegenerativních onemocnění	180
4.2.1	Klinická stadia neurodegenerativních onemocnění	181
4.2.2	Preklinická stadia neurodegenerativních onemocnění	182
4.3	Trénink a rehabilitace kognitivních funkcí	183
4.4	Další témata související s duševním zdravím a poruchami	188
4.4.1	Spánek a poruchy spánku	189
4.4.2	Zneužívání návykových látek	193
4.4.3	Schizofrenie	194
4.4.4	Stárnutí lidí s Downovým syndromem	195
4.5	Suicidalita seniorů z perspektivy praxe krizové intervence	197
4.5.1	Teoretická východiska	197
4.5.2	Specifika suicidálního ohrožení seniorů	198
4.5.3	Praktická ukázka: zápis z hovoru se suicidálním klientem na lince krizové pomoci	200
4.6	Spolupráce s psychologem v neurologii	202
4.6.1	Kontexty probíhající spolupráce	202
4.6.2	Indikace a cíle komplexního neuropsychologického vyšetření	203
4.6.3	Specifické indikace a cíle neuropsychologického vyšetření	208
4.6.4	Kontraindikace komplexního neuropsychologického vyšetření	209
4.7	Spolupráce s psychologem v gerontopsychiatrii	215
4.8	Specifika psychologického vyšetření starších osob	218

4.9 Psychologické aspekty paliativní péče o seniory	221
4.9.1 Somatické aspekty	221
4.9.2 Sociální aspekty	222
4.9.3 Psychologické aspekty	223
4.9.4 Spirituální aspekty	224
4.10 Psychoterapie seniorů jako poměrně vzácný jev	225
4.10.1 Význam psychoterapie seniorů	227
4.10.2 Psychoterapie seniorů v praxi	228
4.10.3 Vliv vyššího věku na poskytování psychoterapie seniorům	229
4.10.4 Témata v rámci psychoterapie seniorů	231
4.10.5 Specifika psychoterapie u seniorů	233
4.10.6 Psychoterapie rodinných pečujících	234
5. Život v pobytových zařízeních	237
5.1 Proces adaptace na nedobrovolné umístění do instituce	239
5.2 Pobytové služby pro seniory s kognitivní poruchou	239
5.3 Sociálně-právní pomoc, podpora pro seniory s demencí a neformální pečující	241
6. Zdraví a stárnutí	247
6.1 Zdravé stárnutí	
aneb přidáváme léta životu a život létům	247
6.1.1 Vybrané modely zdravého, úspěšného, dobrého stárnutí	247
6.1.2 Motivace a zdravé stárnutí	251
6.1.3 Dlouhověkost	252
6.1.4 Modré zóny	256
6.2 Kvalita života a well-being	257
6.2.1 Vztah kvality života a osobní pohody	260
6.2.2 Determinanty kvality života a osobní pohody ve vyšším věku	261
6.2.3 Metody měření kvality života a osobní pohody	262
6.3 Resilience	264
6.3.1 Resilience a starší věk	265
6.3.2 Syndrom křehkosti	266
6.3.3 Resilience a gender	268
6.3.4 Metody zjišťující vnitřní kapacitu a resilienci u starších osob	269
6.3.5 Intervence pro zvýšení resilience	271
6.4 Kognitivní stárnutí	272
6.4.1 Normální stárnutí kognice	275

6.4.2	Teorie kognitivního stárnutí	278
6.4.3	Úspěšné či nadprůměrné kognitivní stárnutí	281
6.5	Moudrost	283
6.5.1	Psychologické teorie moudrosti	284
6.5.2	Metody měření moudrosti	286
6.5.3	Moudrost a inteligence	288
6.5.4	Moudrost a šťastný život	289
6.5.5	Moudrost a pohlaví	289
6.5.6	Moudrost a věk	289
6.5.7	Moudrost a kultura	291
6.6	Tvořivost	292
6.6.1	Tvořivost a duševní poruchy	296
6.6.2	Metody měření kreativity	297
6.6.3	Tvořivost v každodenním počínání	298
6.6.4	Programy podporující kreativitu ve starším věku	298
6.7	Spiritualita a stárnutí	299
6.7.1	Spiritualita, religiozita a spirituální potřeby	300
6.7.2	Měření a posouzení spirituality	301
6.7.3	Spiritualita jako faktor zvládání stáří	303
6.7.4	Benefity zdravé spirituality	304
6.7.5	Problematická spiritualita	306
6.7.6	Spiritualita českých seniorů: závěry vybraných současných studií	306
6.8	Životní styl	309
6.8.1	Zaměstnání jako součást životního stylu	311
6.8.2	Volnočasové aktivity	312
6.8.3	Životní styl v pozdní dospělosti (40–65 let)	316
6.8.4	Životní styl ve starším věku	318
6.8.5	Intervence pro zdravý životní styl	320
6.8.6	Prevence demence	323
6.8.7	Zdravotní gramotnost	324
	Doslov	329
	Seznam použité literatury	331
	O autorech	415
	Rejstřík (jmenný/metod/věcný)	419/421/423

Předmluva

Každý člověk je jedinečný.

Psychologie stárnutí a stáří má zatím v České republice jen sporadické kořeny (jak se dočtete v kapitole 1.1.1). V posledních cca 15 letech zájem o tuto specializaci, konkrétně témata zdravého i patologického stárnutí a psychologické péče o starší osoby, naštěstí postupně vzrůstá a také přibývají publikace, které je odborné i laické veřejnosti zprostředkovávají. Tato editovaná monografie, na které se podílela celá řada odborníků z praxe i akademické obce, nabízí přehled vybraných okruhů. Neklade si za cíl pokrýt veškeré vědění z oblasti psychologie stárnutí a stáří, ale snaží se prohloubit vědomosti čtenářů, poukázat na některé důležité aspekty, místy připomenout pohled z historie, nabídnout ilustraci v podobě drobných kazuistik, doporučit vybrané metody a také další dostupné knižní publikace ke konkrétním tématům. Neméně důležitým cílem autorského týmu je inspirovat čtenáře k zájmu o stárnutí a stáří z pohledu nejen psychologie, ale i z pohledu širšího – gerontologie. Společnou linkou všech kapitol je jedinečnost každého člověka. Každý z nás je jedinečný i ve způsobu, jakým stárne a jak stárnutí prožívá. Někdo z různých důvodů potřebuje podporu a pomoc, jiný ji naopak až do vysokého stáří ostatním dodává. Není starý člověk jako starý člověk. Právě k narušení některých stereotypů, které o stárnutí a stáří přetrvávají, chceme touto monografií také přispět.

Poznání se v tomto oboru neustále vyvíjí a na mnohé panují názory někdy až protichůdné. Zde naleznete jejich výběr podle uvážení jednotlivých autorek a autorů. Monografie vznikla pod patronátem sekce pro geropsychologii – psychologii stárnutí a stáří při Českomoravské psychologické společnosti.

Věříme, že čtenáře naše společná monografie obohatí odborně i osobně.

Za autorský tým

Hana Georgi, Eva Dragomirecká, Eva Jarolímová

1. Sociodemografické kontexty stárnutí

Eva Dragomirecká

Stárnutí a stáří bylo psychology dlouho opomíjeno a větší pozornosti se mu dostalo až ve druhé polovině 20. století. Přispěla k tomu skutečnost, že se dosažení vyššího věku stává obvyklou životní zkušeností; z generace narozené v roce 1918 se 65 let dožilo 40 %, z generace narozené v roce 1955 je to už více než 80 % lidí. Poprvé v historii žijeme v rozvinutých zemích nezanedbatelnou část života bez nutnosti (a někdy i možnosti) pracovat, ale na druhé straně často ztrácíme společenské postavení a pocit sounáležitosti a přínosu. Učíme se novým strategiím, jak se vyrovnat s ubýváním fyzických a psychických sil a ztrátami blízkých osob. Vyrovnáváme se s případnou ztrátou autonomie. Dosahujeme psychické zralosti získané zpracováním předchozích životních zkušeností. Čelíme diskriminaci a nárokům rychlých změn v důsledku nových technologií. Předmětem studia však není jen individuální stárnutí. V posledních desetiletích se prohlubuje stárnutí populace, což je jev jen zčásti ovlivněný prodloužováním lidského života. Populační stárnutí se rozšířilo za hranice vyspělých zemí; stárne celý svět a důležitým celosvětovým úkolem je snížení rizik a využití potenciálu tohoto procesu.

Stárnutí je komplexní jev, který studuje řada vzájemně provázaných subdisciplín, kromě geropsychologie např. sociologie stáří, geragogika, geriatrie, antropologie, sociální práce, sociální politika a mnoho dalších, a jejich přínos je pro pochopení psychických jevů ve stáří zásadní. Proto zařazujeme do této kapitoly vedle velmi stručného přehledu geropsychologie i část demografickou, která čtenáře seznamuje se současným stavem stárnutí světa a poskytuje mu tak kontext, ve kterém o stárnutí a podpoře starých lidí přemýšlíme.

Velké změny, ke kterým nyní dochází, nezahrnují jen přibývání starších lidí v populaci nebo prodloužení „důchodového“ věku. Změny se týkají všech období lidského života – prodlužuje se také dětství, mládí a střední věk a současní šedesátníci či sedmdesátníci se jen málo podobají stejně starým příslušníkům generace svých rodičů nebo prarodičů. V této kapitole jsme se je pokusili popsat pomocí čísel a využít tak poznatků ze současných statistických šetření. Řeč čísel nepostihuje variabilitu starší populace – a variabilita je její nejvýznamnější charakteristikou –, ale může korigovat některé sdílené představy veřejnosti o tom, že všichni senioři jsou chudí, nemocní a neaktivní. Diferenciální pohled v psychologii stáří a faktory, které vedou

k prohlubujícím se biologickým, psychickým, sociálním a sociodemografickým rozdílům ve vyšším věku, u nás pracoval Srnec (2015), přičemž upozorňoval mimo jiné na rozdílné stárnutí mužů a žen.

V dalších kapitolách budeme pojednávat o stárnutí, stáří, seniorech, starých lidech či osobách vysokého věku, dovoluje proto pár terminologických poznámek. Co se týče psychologické subdisciplíny, označuje se jako geropsychologie, gerontopsychologie (zejména v Německu) či jako psychologie stáří. Název geropsychologie naznačuje, že se disciplína zabývá starší populací, podobně jako se dětská psychologie zabývá dětmi. Označení psychologie stárnutí a stáří, pro které jsme se rozhodli, zahrnuje také proces, což nám připadalo jako obecnější a výstižnější popis předmětu zkoumání, ale tento rozdíl je velmi jemný a psychologii stárnutí a stáří a geropsychologii považujeme za dvě pojmenování téže disciplíny. Poněkud zapeklitý je pojem stárnutí, protože máme jeden český ekvivalent pro více anglických slov. V angličtině se rozlišuje fyzické stárnutí charakteristické zhoršováním fyzických a psychických funkcí (*senescence*) a změny, které probíhají s věkem, bez přímé konotace se zhoršováním či úpadkem (*ageing*). V americké učebnici psychologie stárnutí z roku 1990 se objevuje dokonce ještě jemnější rozlišení, a to *ageing* jako obecný pojem pro stárnutí, *senescencing* pro biologické procesy stárnutí, *eldering* pro sociální procesy a *geronting* pro psychologické procesy (Biren & Biren, 1990). Posledním jazykovým oříškem, domníváme se, že dosud uspokojivě nevyřešeným, je otázka, jak nazývat starší populaci. Problém není jen jazykový, ale i faktický. Ačkoli se opakovaně připomíná, že definování stáří pomocí chronologického věku je umělé a nevhodné, protože typickým znakem populace vyššího věku je zvyšující se interindividuální variabilita, často z chronologického věku vycházíme i v důsledku toho, že je v moderní společnosti věk používán pro „institucionalizovaná pravidla“, jak upozorňuje Vidovičová (2008, s. 32). Z odborné terminologie vymizel termín důchodci, spojený s mnoha negativními konotacemi, a byl nahrazen seniory, ale není to termín, který by se univerzálně hodil do odborné literatury nebo byl obecně přijímán. Označujeme proto skupinu, která je předmětem našeho zájmu, záměnně jako starší, stárnoucí nebo staré lidi, seniory, vyšší věkovou skupinu nebo technicky – zejména z pohledu demografie či statistiky – jako populaci 65+.

Pokusem, jak snížit komplexitu starší populace, je rozlišování „třetího“ a „čtvrtého“ věku (Baltes, 2009). Třetí věk, zhruba do 80 let, považuje Baltes za období s velkým vývojovým potenciálem, který prožívá stále vyšší podíl lidí v dobrém fyzickém i psychickém stavu, zatímco pro čtvrtý věk je typický úpadek takřka ve všech oblastech života a přibývající závislost na podpoře okolí. Toto rozdělení se používá dosud a je užitečné k upozornění na různé potřeby a různé cílenou společenskou podporu života starších lidí v závislosti na jejich celkovém fungování, ale nemělo by

naše představy o homogenní skupině starých lidí se stejnými problémy a stejnými potřebami jen odsunout do vyšší věkové skupiny. Unifikace sice práci s lidmi zjednodušuje, individualizace ji však kultivuje.

1.1 Počátky psychologie stárnutí a stáří

Eva Dragomirecká

Psychologie se v počátcích své historie problémům stáří nevěnovala. Je to doba, kdy stáří nebylo hromadným jevem. V roce 1870 byla podle odhadu střední délka života u mužů 33 let a u žen necelých 38 let, na počátku 20. století dosáhla 39 let u mužů a 42 u žen (ČSÚ, 2013).

Autoři kapitoly o historii americké psychologie stáří (Biren & Biren, 1990) uvádějí i další důvody, proč psychologie nevěnovala tématům stáří pozornost. Psychologie se emancipovala od filozofie a zaměřila se na rozvoj experimentálních metod, přičemž poznání vývoje učení u dětí se jevílo jako cesta k pochopení toho, jak je organizováno lidské chování. Když pak v roce 1922 vyšla *Senescence: The Second Half of Life*, první obsáhlá monografie o stáří od G. S. Halla, nebyla nijak komentována a reflektována ani představiteli obecné psychologie. Hallovu monografii je možné považovat za počátek interdisciplinárního bádání o stáří. Autor shromáždil obsáhlý přehled toho, co bylo tehdy známo o stárnutí z pohledu biologie, fyziologie, chování, ale také historie a literatury jako příspěvek k „dlouho vytoužené, ale dlouho odkládané vědě o gerontologii“ (Biren & Biren, 1990, s. 10). Zkoumání stáří bylo ve svých počátcích zařazováno spíše do gerontologie a zaměřovalo se na popis zhoršování tělesných a psychických funkcí. Tato oblast zájmu je dále rozvíjena v klinické geropsychologii, která se zaměřuje na klasifikaci, diagnostiku, léčbu a prohloubení poznání poruch duševního zdraví ve vyšším věku a aplikaci těchto poznatků v systému zdravotní péče (Pachana & Laidlaw, 2014).

Do vývojové psychologie vnesl zkoumání stáří Erik H. Erikson, když v roce 1950 publikoval svou teorii psychosociálního vývoje zahrnující všechna období lidského života, kterou později rozšířil o období vysokého stáří (Erikson, 2015). Teorii vývojových úkolů vytvořil v 50. letech také americký psycholog Havighurst, který rozšířil pohled vývojové psychologie o poznatky antropologie, sociologie a pedagogiky (Millová, 2016).

Od druhé poloviny 20. století se stává studium stáří výrazným trendem vývojové psychologie. K tomuto rozvoji přispěly pionýrské práce Eriksona a Havighursta,

longitudinální výzkumy sledující participanty do vyššího věku (např. Harvardská studie; Vaillant & Mukamal, 2001), ale také stagnace růstu západních rozvinutých společností v 70. letech a upozornění demografů na blížící se populační stárnutí, které s sebou přinese potřebu věnovat pozornost změnám typickým pro střední a starší věk (Hunt, 2015; Stolleis, 2009). Důležitým tématem se stala adaptace a kompenzace (Baltes & Baltes, 1997) a vlastnosti a jevy, které pomáhají jedinci prosperovat, což do geropsychologie vnesla pozitivní psychologie.

Současná evropská geropsychologie vychází z následujících poznatků založených na dosavadním studiu stárí (Fernández-Ballester, 2006):

- Stárnutí není determinováno výhradně biologickým věkem, ale pro vysvětlení procesu lidského stárnutí je nezbytné zkoumat sociohistorické, environmentální, sociální, osobnostní a další psychologické faktory.
- Interindividuální variabilita se s věkem zvyšuje. Ve způsobu stárnutí jsou významné rozdíly, od patologického po úspěšné stárnutí.
- Způsob, kterým lidé stárnou, není náhodný: lidé jsou aktivními činiteli svého vlastního procesu stárnutí a společnost podporuje, nebo dokonce určuje formy stárnutí.
- Plasticita, důležitá vlastnost našeho centrálního nervového systému, se uplatňuje po celý životní cyklus.
- Ačkoli se stárnutí považuje převážně za období ztrát a úpadku, mnohá vysvětlení přináší salutogenetický pohled zkoumající životní spokojenost, pozitivní emoce a optimální proces stárnutí.

1.1.1 Historie psychologie stárnutí a stárí v českých zemích: obraz nejen v literatuře

Jindřiška Kotrlová

Historické kořeny oboru psychologie stárnutí a stárí sahají až k Janu Amosu Komenskému, který ve čtvrtém dílu spisu *Obecná porada o nápravě věcí lidských* v kapitole Vševýchova (Pampaedia) psal o celoživotním vzdělávání se a o přípravě na stárí, kde v části Škola stárí naznačil zásady dnešních oborů zabývajících se stárnutím a vedoucích až k univerzitám třetího věku, jak je dnes známe (Smitka, 2000). Zájem o otázky stárnutí v českých zemích lze zaznamenat už v roce 1843, kdy profesor Josef Hamerník oznámil sérii přednášek o „nemocech pokročilého věku s klinickými demonstracemi“ na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Následoval jej pak profesor

František Procházka s přednáškami o chorobách stáří od roku 1904 (Holmerová et al., 2007).

Moderní počátky oborů zaměřených na stárnutí a stáří v českých zemích lze spatřovat v aktivitách profesora Rudolfa Eiselta, který se od roku 1921 zabýval geriatrií (interdisciplinární obor zaměřený na zdravotní a funkční stav seniorů) a v roce 1926 založil Ústav pro nemoci stáří v Praze. Po roce 1929 se ústav přesunul do nově vzniklých Masarykových domovů (dnešní Fakultní Thomayerova nemocnice). Šlo o první geriatrické zařízení svého druhu na světě (Kubešová, 2006).

První témata psychologie stárnutí a stáří se objevují v ustavující se české klinické psychologii v 50. letech 20. století. Pravděpodobně první českou publikací k tématu je *Psychologie stáří* autorů psychiatra Vladimíra Vondráčka a psychologa Jana Srnce z roku 1959. Vladimír Vondráček pak publikuje studii *Medicínské a psychologické aspekty zaměstnávání starých osob* v roce 1960.

V roce 1966 vydává Zdeněk Hrůza publikaci *Věda o stárnutí*, v níž představuje tehdejší poznatky v průsečíku gerontologie a psychologie popularizující formou. Výzkumný ústav sociálního zabezpečení v Praze vydává v roce 1969 práci Miloše Prchlíka s názvem *Úvod do normální psychologické gerontologie: psychologická problematika starých občanů*. Druhá část pak vychází v roce 1971.

V 70. letech vychází několik učebních textů, např. *Psychologie dospělosti a stáří* od Josefa Viewegha (1970) nebo opakovaně vydávaná *Psychologie stárnutí a stáří* od Josefa Švancary (1979). Významnou publikací je 4. díl Příhody (1974) *Ontogeneze lidské psychiky* nazvaný *Vývoj člověka v druhé polovině života*, kde autor zejména v druhé části *Senium* v osmi kapitolách rozebírá psychologické aspekty stárnutí, tvořivost, sociopsychické vztahy, přítomnost bolesti a poslední věci člověka.

V 90. letech 20. století se dostávají veřejnosti publikovaná díla již bez cenzury, např. Helena Haškovcová vydává čtyřsetstránkovou monografii *Fenomén stáří* (1990), v *Praktické gerontologii* publikuje kapitolu *Psychologie starého člověka* (1991). Neméně významnou publikací v oblasti vývojové psychologie je *Cesta životem* Pavla Říčana, vydaná poprvé v roce 1990 (4. přepracované vydání je z roku 2021). V kapitolách 12–14 se autor zabývá otázkami věku 50+ a svým odborně popularizačním stylem předkládá čtenáři přehled zásadních témat tohoto životního období. Objevují se také publikace specificky zaměřené, např. kapitola Jana Srnce (1994) o gerontopsychologické diagnostice nebo studie v České kinantropologii *Pohyb a způsob života ve stáří: skupinový rozhovor se členy Seniorského klubu FTVS UK* autorů Miroslava Štilce a Jana Hendla (1998).

V 90. letech mají své počátky také mezioborová odborná setkání, kde jedním z témat je psychologie stárnutí a stáří. Např. první konference komunitní péče o staré občany se konala v říjnu 1995 v Praze. Česká alzheimerovská společnost pořádá od